

komstig de hartstocht die cadeautjes geven voor me geworden is; want wat iemand anders verrast dat zie ik als geveer lang van tevoren aankomen." Die ervaring van met een kussen in de rug wachten op wat komt, voegt Benjamin er aan toe, heeft er toe geleid dat in latere jaren vrouwen hem des te mooier leken naarmate hij geduldiger en langer op ze moest wachten.

Bokkesprongen

Benjamin had een slecht ontwikkeld gevoel voor tijd. Vandaar dat hij als kind te laat kwam op school en als volwassene te laat vertrok uit Parijs. Tijd is ook iets eendimensionaals; een uurwerk maakt geen vreemde bokkesprongen, de ene na de andere seconde tikt weg, met een ijzeren regelmaat verstrijken de uren. Met dwingende hand worden we vooruit gedreven, individuele variatie en keuzemogelijkheid is er niet bij; een stapje opzij of achteruit in de tijd is moeilijk te maken.

Veel interessanter dan de tijd is de ruimte. Tegenover de eendimensionaliteit van de tijd staat de meerdimensionaliteit van de stedelijke ruimte. Benjamin was gefascineerd door labyrinthische steden, door het Berlijn van zijn jeugd en vooral door het Parijs van zijn latere levensjaren. Hij was een typische flaneur; een karaktertype dat hij in zijn werk ook uitvoerig beschreven heeft.

In de stad kun je wel vreemde bokkesprongen maken en eindeloos dwalen in de hoofdwegen en zijstraten, de kruisingen en doodlopende steegjes. Voor de wandelaar zijn de mogelijkheden tot variatie onbeperkt. Een langzaam, niet-doelgericht iemand als Benjamin voelde zich in die stedelijke ruimte in zijn element. De stad biedt eindeloze mogelijkheden tot uitstel. Geen enkele keuze is definitief en onherroepelijk. Het stedelijk doolhof is een ideale plek om de tijd helemaal uit het oog te verliezen.

Zijn traagheid is Benjamin in 1940 fataal geworden. Maar diezelfde traagheid is ook de grondslag van de kwaliteit van zijn werk. Hij is iemand die letterlijk en figuurlijk bij de dingen blijft 'stilstaan'. Met geconcentreerde aandacht kijkt hij naar het alledaagse leven. Hij beziet de uithangborden van de winkels, de hoeren die op zoek zijn naar een prooi, de tot kooplust aanzettende

etalages, de kleding van de voetgangers. Alles kan de moeite waard zijn. Niets is te onbelangrijk om een diepgaande overpeinzing aan te wijden.

Walter Benjamin is bij uitstek een 'kleine' filosoof, een denker van het alledaagse. Met 'grote' filosofische vraagstukken en maatschappijbeschouwingen hield hij zich voornamelijk op indirecte wijze bezig. Door te turen naar een klein kristal, wilde hij een glimp van de grote maatschappelijke ontwikkelingen opvangen.

Hij noemde zich marxist, maar het werk van *Marx* kende hij niet. Pas in de loop van de jaren dertig begon hij zich daarin geleidelijk aan te verdiepen. Behalve voor het marxisme interesseerde hij zich voor het surrealisme en de joodse mystiek. Hij wenste zich niet op een homogene maatschappijvisie te laten vastpinnen; voor hem waren er vele posities die elkaar aanvulden en corrigeerden. Adorno kritiseerde hem omdat hij een gedachte van de socioloog *Simmel* overnam; iemand met een door Adorno verwerpelijk geachte maatschappijvisie. Benjamin dacht daar anders over: in alles en iedereen kan iets interessants, iets bruikbaars te vinden zijn.

Tijdens zijn leven was Benjamin een weinig bekende figuur. Nadien is er twee keer een golf van belangstelling voor zijn werk geweest. In de jaren zestig werd het essay 'Het kunstwerk in het tijdperk van zijn technische reproduceerbaarheid' veel gelezen. Benjamin zag men - overigens niet helemaal terecht - als iemand die, anders dan zijn geestverwanten van de 'Frankfurter Schule', optimistisch gestemd was over de emancipatorische mogelijkheden van de moderne massamedia.

De afgelopen paar jaar is er sprake van een nieuwe golf van belangstelling. Grotendeels betreft het hier een uitloper van de viering van Benjamins honderdste geboortedag. Tegenwoordig probeert men Benjamin te lezen als een voorloper van het postmoderne denken. Evenals in de jaren zestig wordt hij gepromoveerd tot een 'groot' filosoof. Met die inlijvingen wordt Benjamin niet helemaal recht gedaan: hij wordt serieuzer, saaier en volwassener gemaakt dan hij eigenlijk is. Hij is in hoofdzaak een eigenaardige randfiguur in het niemandsland van literatuur, filosofie en geschiedschrijving.

Bizar

In de letterlijke zin van het woord was hij een denker van het kleine; hij had een voorkeur voor alles wat klein was. Hij verzamelde bijvoorbeeld postzegels, oud kinderspeelgoed, prentbriefkaarten en landschapjes onder een stolp, die besneeuwd raken als ze worden geschud. Ook zijn handschrift was microscopisch klein. Die voorkeur voor het kleine had niet in de laatste plaats een praktische reden: voor een zwerfend mens is het handig niet al te omvangrijke zaken bij zich te dragen.

Benjamin had ook altijd veel te vervoeren. Hij was bij uitstek een verzamelaar; niet alleen een verzamelaar van dingen maar ook van woorden, van citaten. Zijn misschien wel belangrijkste boek 'Das Passagenwerk' is onmiskenbaar het werk van een verzamelaar. Het boek dat pas tien jaar geleden gepubliceerd is, vormt zijn grote *Unvollendete*. Het behoort tot de meest bizarre, curieuze geschriften die deze eeuw gepubliceerd zijn. Vanaf eind jaren twintig tot aan